

**Хусанов Дурбек Нишонович,
Тошкент молия институти, и.ф.н., доц
Умарова Зулфия Фаррухбековна,
Тошкент Молия институти талабаси**

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ КОРХОНАЛАРИНИНГ ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Аннотация: Мақолада қишлоқ хўжалигига инвестицияларни кенг жалб этишни таъминлайдиган ҳукукий, ижтимоий-иқтисодий, ташкилий ва институционал шарт-шароитларни мунтазам такомиллаштириб бориш. Қишлоқ хўжалиги субъектлари, жумладан, фермер ва деҳқон хўжаликларини ташқи иқтисодий фаолиятини ташкил этиш, қўллаб-қувватлаш, имтиёзлар бериш ва амалга ошириш механизмларини ривожлантиришга эътибор қаратилган.

Калит сўзлар: инвестиция, актив, реал инвестиция, молиявий инвестиция, қишлоқ хўжалиги, инвестицион фаоллик.

Annotation: The article focuses on the continuous improvement of the legal, socio-economic, organizational and institutional conditions that ensure a wide range of investments in agriculture. Attention is paid to the development of mechanisms for the organization, support, granting and implementation of foreign economic activity of agricultural entities, including farms and dehqan farms

Keywords: investment, asset, real investment, financial investment, agriculture, investment activity.

Кириш

Ҳозирги кунда бутун дунёда тобора кенгайиб бораётган глобал ҳодиса СОВИД-19 пандемияси фонида дунё ҳамжамиятида кузатилаётган глобал молиявий-иқтисодий инқироз, турли давлатларда намоён бўлаётган демографик вазият иқтисодиётнинг барча тармоқларига, айниқса дунё аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш масалаларига ўзининг сезиларли таъсирини кўрсатмоқда. Мамлакат аҳолисининг маҳаллий шароитда ишлаб чиқарилган сифатли ва арзон маҳсулотларга бўлган еҳтиёжини тўлароқ қондириш асосан қишлоқ хўжалик тармоғини ривожлантириш тадбирларига бевосита боғлиқ бўлиб, бу ўз навбатида соҳага замонавий ва инновацион услубларни жорий этишни тақозо этади. Замонавий инновацион усуллар эса инвестицияларсиз амалга ошмайди.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар таркибида миллий иқтисодиёт, шу жумладан, қишлоқ хўжалигининг иқтисодий салоҳиятидан кенгроқ фойдаланиш орқали юқори ўсиш суръатларини таъминлашга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида «юқори технологияларга асосланган қайта ишлаш тармоқларини, энг аввало, маҳаллий хомашё ресурсларини чуқур қайта ишлаш асосида юқори қўшилган қийматга эга тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришни жадал ривожлантиришга қаратилган сифат

жиҳатидан янги босқичга ўтказиш орқали қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини янада модернизация ва диверсификация қилиш» вазифаси белгиланганлиги ҳам муаммонинг нечоғли долзарблигини кўрсатмоқда[1]. «Биринчи навбатда, экспортга маҳсулот чиқараётган, инновацион ва юқори технологик ишлаб чиқаришни йўлга қўйган тадбиркорларга ва чет еллик инвесторларга имконият яратиш»[2] вазифасининг самарали ижросини таъминлаш бўйича ҳар бир туман ва шаҳар саноатини ривожлантиришнинг узок ва ўрта муддатли дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш муҳим масала бўлиб қолмоқда.

2018 йил 20 октябрдаги ПҚ-841-сонли «2030 йилгача бўлган даврда барқарор ривожланиш соҳасидаги миллий мақсад ва вазифаларни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги, 2019 йил 1 майдаги ПҚ-4302-сонли «Саноат кооперациясини янада ривожлантириш ва талаб юқори бўлган маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 25 январдаги 53-сонли «Пахта-тўқимачилик ишлаб чиқаришини ташкил этишнинг замонавий шакллари жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори ҳамда ушбу соҳага тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда мазкур диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

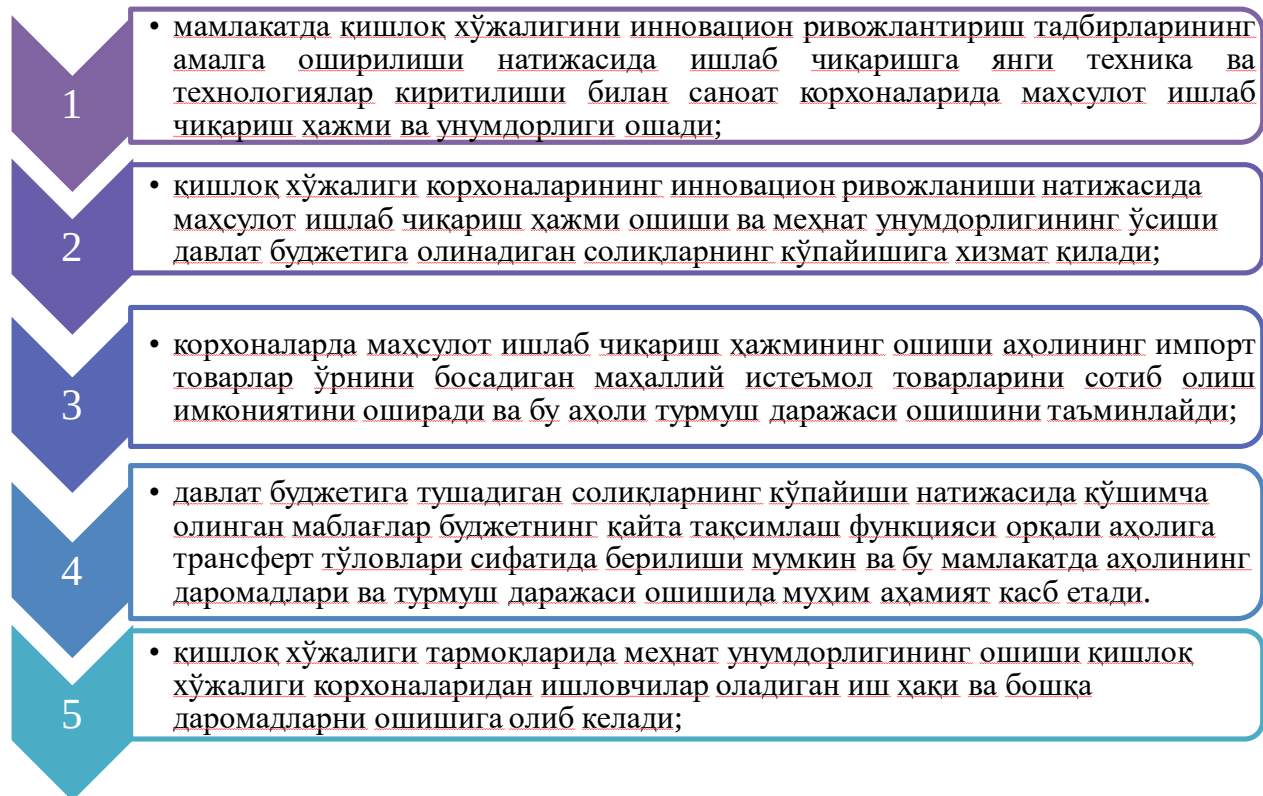
Қишлоқ хўжалигини ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш ва молиялаштиришнинг самарадорлигини ошириш масалаларининг назарий услубий асослари хорижий олимлардан Л.Цфу, Ц.Фан, Л.Чжоулар ўз изланишларида қишлоқ хўжалигининг иқтисодиётда ривожлантириш стратегияси бўйича олиб борилаётган ислохотларни Хитой тажрибаси асосида тадқиқ этишган.[3] И.Н.Буздалов Россия давлатида қишлоқ хўжалигини ривожлантириш ислохотлари тўғрисида.[4] И.Санду қишлоқ хўжалигини фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграцияси асосида ривожлантиришнинг ўзига хос усуллари ва унинг самарадорлиги тўғрисида.[5] И.Г.Ушачев қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда илмий тадқиқотларнинг аҳамияти ва уларни давлат дастурига киритиш бўйича тадқиқотлар олиб боришган.[6] Қишлоқ хўжалигидаги инвестициялар тўғрисида С. Р. Умаров шундай таъриф беради: “Инвестиция - бу келажакда фойда ёки ижтимоий самара олиш учун инвестор томонидан қишлоқ хўжалиги тармоқларини ривожлантириш мақсадида маълум бир муддатга сарфланган барча турдаги моддий - техник ва интеллектуал бойликлардир”.[7] Қ.А.Чориевнинг илмий тадқиқот ишида эса қишлоқ хўжалигини ривожлантириш, деҳқон ва фермер хўжаликлари фаолиятини режалаштириш аграр секторнинг ривожланишини инновацион бошқаруви самарадорлиги бўйича фикр билдирилган.

Таҳлиллар ва натижалар

Ўзбекистон иқтисодиёти ривожланишига ҳисса қўшиб келаётган соҳалардан бири қишлоқ хўжалигидир. Иқтисодиётнинг мазкур тармоғи ҳам юқори салоҳиятга эга бўлиб, унда аҳоли еҳтиёжларини қондириш учун зарур маҳсулотлар ишлаб чиқарилади, қишлоқ хўжалиги корхоналарида самарадорликнинг ошиши аҳоли турмуш даражаси яхшиланишини таъминлайди. Иқтисодиётни модернизациялаш ва диверсификация қилиш борасида туб ислохотларнинг амалга оширилиши қишлоқ хўжалиги корхоналарининг иқтисодий, техник ва молиявий салоҳиятидан самарали фойдаланган ҳолда аҳоли турмуш даражасини оширишни талаб этади. Қишлоқ хўжалиги корхоналарида самарадорликнинг ошиши бугунги кунда уларда инновацияларнинг қўлланилиши билан боғлиқ. Мамлакатимизда қишлоқ хўжалигини инновацион ривожлантириш бўйича қатор чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Жумладан, қишлоқ хўжалигини ривожлантириш бўйича турли дастурлар ишлаб чиқилиб, улар асосида кўплаб лойиҳалар амалиётга татбиқ этилмоқда.

2016-2020 йиллар давомида ялпи қишлоқ хўжалиги маҳсулоти ҳажми – 171,2 фоизга, жумладан мева-сабзавотчилик – 172,6 фоизга, чорвачилик маҳсулотлари – 170 фоизга, ўрмон ва балиқчилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш – 177,5 фоизга ошди. Мева-сабзавот маҳсулотларининг экспорт ҳажми 1,4 млн тоннадан ошиб, 2016-йилга нисбатан 1,5 баробарга ўсишга эришилди.

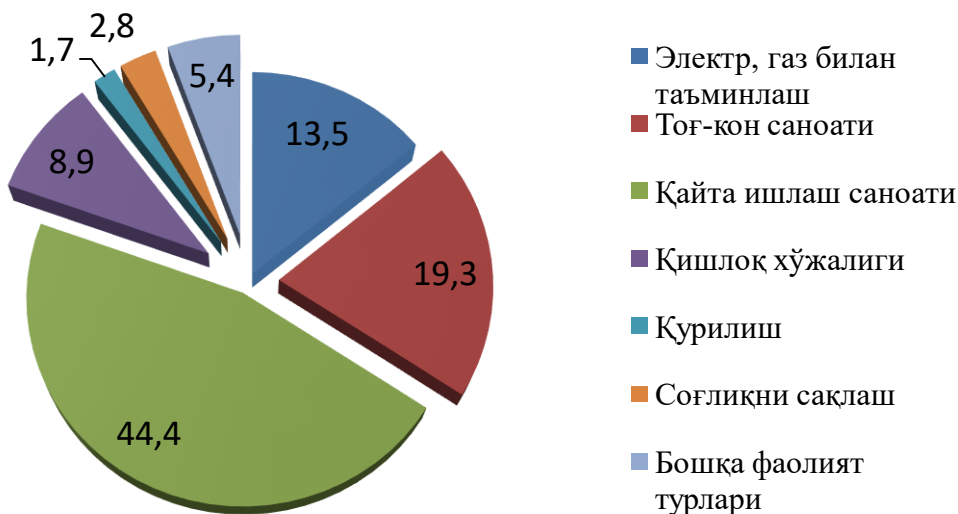
Бугун Ўзбекистон иқтисодиёти жадал ривожланаётган дунёдаги бешта давлат қаторига киради. Бунинг яққол исботи сифатида мамлакатимизда қилинган ишлар натижалари кўрсатиб турибди. Қишлоқ хўжалиги тармоғи республикаимизнинг миллий маҳсулот ишлаб чиқариш соҳасидаги асосий тармоқларидан бири ҳисобланиб, ўзининг қўшимча қиймат яратиши, аҳоли еҳтиёжини қондиришдаги ўрни ва юқори даражага эга бўлган ишлаб чиқариш билан бошқа соҳа ва тармоқлардан афзаллиги билан тубдан фарқ қилади. Мазкур тармоқ юқори салоҳиятга эга бўлиб, унда еҳтиёжларни қондириш учун зарур маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва қишлоқ хўжалиги корхоналарида самарадорликнинг ошиши, аҳоли турмуш даражасини яхшилашдан иборат. Юқоридагилардан кўринмоқдаки, мамлакатимизда қишлоқ хўжалигининг инновацион ривожланиши иқтисодиётнинг барқарорлигини таъминлайди. Буни макроиқтисодий жараён сифатида қуйидагича ифодалашимиз мумкин (1-расм):

1-расм. Қишлоқ хўжалигининг инновацион ривожланиши натижалари[10].

Демак, мамлакатимизда қишлоқ хўжалигини инновацион ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган тадбирларнинг такомиллаштириб борилиши иқтисодиёт барқарорлигини таъминлашнинг муҳим омили сифатида хизмат қилади. Ўзбекистон иқтисодиётини барқарор ривожлантиришда жаҳон иқтисодий марказининг Ғарбдан шарққа томон силжиши иқтисодиётга маҳсулотлар бозори ва капитал манбалари сифатида янги инвесторларни жалб этиш зарурлигини билдириб, технологик базанинг янгиланиш жараёнлари иқтисодий ўсишнинг сифатида янги талаблар қўяди ҳамда ишлаб чиқариш омиллари самарадорлигининг ошиши ва қўшилган қийматни шакллантиришнинг глобал занжирини яратиш иқтисодий ўсиш салоҳиятини ошириш омили бўлиб ҳисобланади.

2020 йилнинг январ-декабр ойларида тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳисобидан жорий даврда 3648.9 млрд сўм ўзлаштирилган бўлса, Ўзбекистон Республикаси кафолати остида хорижий кредитлар 6006.1 млрд сўм, 4945.2 млрд сўм бошқа хорижий инвестициялар ва кафолатланмаган хорижий кредитлар ҳисобидан ўзлаштирилди (2-расм).

2- расм Ўзбекистон Республикасида иқтисодий фаолият турлари бўйича хорижий инвестиция ва кредитлар таркиби, % да[10].

Кўриниб турибдики, мазкур инвестиция дастури доирасида қишлоқ ҳўжалиги соҳасидаги инвестицион лойиҳаларни молиялаштириш учун нафақат маблағ масаласини ҳал этишга, балки илғор хорижий технологияларни жалб этиш ва юқори малакали консултатив хизматлардан фойдаланиш имкони яратилмоқда. Ушбу соҳада инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш узоқ муддатли вақт ва молиявий маблағларни талаб этишини ҳисобга олган ҳолда, йирик халқаро молия институтлари, жумладан, Ислом тараққиёт банки, Осиё тараққиёт банки, Жаҳон банки асосий молиявий ҳамкорлар ҳисобланади.

Шубҳасиз, кишлок ҳўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш билан боғлиқ лойиҳаларга инвестицион маблағларини жалб этиш ушбу лойиҳаларнинг техник-иқтисодий асосларини ва тегишли ҳисоб-китобларни пухта тайёрланишини талаб қилади. Аниқ ҳисоб-китобларга асосланган бизнес лойиҳалар юқори иқтисодий натижа беради, сарфланган инвестиция маблағларини оқлайди. Бу – бозор қонуни. Шунини инобатга олган ҳолда, инвестиция дастурига фақат пухта ишлаб чиқилган, лойиҳа-смета ҳужжатлари тайёр ва молиялаштириш манбалари аниқ бўлган инвестиция лойиҳаларини киритишга алоҳида эътибор бериш зарур. Инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш юзасидан самарали назорат механизмини жорий этиш лозим.

Хулоса ва таклифлар

Қишлоқ хўжалиги екинлари ва чорвачилик бўйича янги тармоқларни ривожлантиришимиз зарур. Бугунги кунда фермер хўжаликларининг йиллик чорва озукасига бўлган еҳтиёжининг фақат 35 фоизи маҳаллий имкониятлар ҳисобидан қопланмоқда. Шу сабабли янги ерларни ўзлаштириш орқали екин майдонларини кенгайтириш евазига чорванинг озукა базасини мустаҳкамлаш,

шунингдек, балиқчилик, паррандачиликни ривожлантириш ҳисобидан озиқ-овқат маҳсулотлари ҳажмини кескин кўпайтиришимиз керак.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш, ярим тайёр ва тайёр озиқ-овқат ҳамда қадоқлаш маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича энг замонавий юқори технологик асбоб-ускуналар билан жиҳозланган янги қайта ишлаш корхоналарини қуриш, мавжудларини реконструкция ва модернизация қилиш бўйича инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш мавжуд ресурслардан оқилона фойдаланиш ва иқтисодий самарадорликни таъминлаш билан боғлиқ. Бунда қуйидаги масалаларга эътибор қаратиш лозим:

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва реализация қилиш жараёндаги кўмаклашувчи тегишли инфраструктура объектлари ва хизматларини янада ривожлантириш, рухсатномалар, стандарт ва сертификатларни расмийлаштириш тартиб-қоидаларини соддалаштириш, транспорт-логистика хизматларини ривожлантириш ва таннархини пасайтириш;

Мева-сабзавот кластерлари фаолиятини ҳар томонлама ривожлантириш, уни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш, жумладан, кредит тизимини соддалаштириш, харажатларни субсидиялаш, ер ажратиш билан боғлиқ тартибларни қайта кўриб чиқиш, фермерлар малакасини ошириш ҳамда тегишли консултив хизматлар кўрсатишни йўлга қўйиш;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида Тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси томонидан қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш билан боғлиқ лойиҳалар учун кредитлар бўйича кафиллик бериш, тижорат банкларининг кредитлари бўйича фоиз харажатларини қоплаш учун компенсация бериш кўламини кенгайтириш керак деб ҳисоблаймиз.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сон “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017. www.lex.uz
2. Лин Цфу, Цой Фан, Ли Чжоу. Китайское чудо: экономическая реформа, стратегия развития. - М., 2001. – 68 с.
3. Буздалов И.Н. Аграрная реформа в России (концепции, опыт, перспективы). - М., 2000. – 325 с.
4. Санду И.С. Производственные и научно-производственные системы - эффективная форма интеграции науки и производства. - М., 1990. – 73 с.
5. Ушачев И.Г. Научное обеспечение государственных программ развития сельского хозяйства России. - М., 2006. – С. 9.
6. Умаров С.Р. Қишлоқ хўжалигига инвестицияларни жалб этиш ва улардан самарали фойдаланиш: и.ф.н. дисс. автореферати: БМА - Т., 2008. – 22 б.

7. Хушматов Н., Файзуллаева Т. “Қишлоқ хўжалигига хизмат кўрсатиш тармоқлари ва фермер хўжаликларини ривожлантириш асослари” // Экономика и класс собственников. - Тошкент, 2004. №1. – 46 б.
8. Фармонов Т.Х. Фермер хўжаликларини ривожлантириш истиқболлари. - Тошкент: “Янги аср авлоди”, 2004. – 30 б.
9. Чориев Қ.А. Бозор инфратузилмасини шакллантириш – иқтисодий ислохотлар чуқурлаштириш гарови // Бозор ислохотлари чуқурлаштиришнинг асосий йўналишлари ва қишлоқда инфратузилмаларни ривожлантириш: республика илмий-амалий семинар маърузалар тўплами. - Тошкент: ЎзБИИТИ, 1998. – Б.15.